

La fonamentació del nacionalisme

JAUME FARRERONS

Societat Catalana de Filosofia

Resum: Un lloc comú de procedència liberal afirma que el nacionalisme, a diferència del liberalisme (A. Smith) o del comunisme (Marx), seria una doctrina política irracional mancada de referents filosòfics rellevants, pretensió que, evidentment, no es correspon amb la realitat. Anant molt més enllà de la fàcil refutació del tòpic, es poden aportar evidències aclaparadores d'una temàtica *nacionalista* que ocupa *de facto* el lloc central de la reflexió filosòfica actual. La crisi del liberalisme a escala mundial i l'evolució de l'Estat d'Israel, modèlica per a la resta d'Occident, permeten pronosticar que l'esmentada ubicació fàctica de rellevància esdevindrà abans o després una situació *de iure* reconeguda per tots els operadors institucionals.

Paraules clau: Nacionalisme, legitimació, ontologia.

The foundation of nationalism

Abstract: A common liberal cliché holds that nationalism—unlike liberalism (as in Adam Smith) or communism (as in Marx)—is a political doctrine lacking significant philosophical foundations. This claim, however, is clearly unfounded. In fact, compelling evidence suggests that nationalist themes now occupy a central position in contemporary philosophical reflection. The global crisis of liberalism and the nationalist turn of the State of Israel—a model increasingly followed by other Western nations—indicate that nationalism's current *de facto* relevance may soon be recognized *de jure* by institutional actors across the board.

Keywords: Nationalism, legitimacy, ontology.

Molt s'ha escrit sobre el nacionalisme els darrers cent anys, tot i que tal vegada no prou, atès que durant aquest període el nacionalisme ha estat, al meu parer, la més poderosa de totes les influències sobre la vida pública d'Occident, i avui dia ho és a tot el món.

(Isaiah Berlin, 1964)

En el present treball pretenc escometre la qüestió de la fonamentació filosòfica d'una *ideologia*:¹ el nacionalisme, però no em referiré a cap nacionalisme en particular.² Interessa, a més, el nacionalisme concebut en termes *normatius*, és a dir, aclarir de què parlem quan diem, per exemple de l'ens X, que és una «cullera» i *compremem* quins són els requisits que *ha* de reunir imperativament un objecte qualsevol perquè pugui ser anomenat «cullera».³ No acceptarem, doncs, com a obvietat la legitimitat d'un «nacionalisme liberal», de la mateixa manera que no podríem admetre sense més arguments que hi hagi «culleres voladores». La cosa roman força més diàfana en el cas d'ideologies com ara l'anarquisme, la socialdemocràcia o el comunisme: ningú no acostuma a adjectivar el substantiu «nacionalisme» («nacionalisme anarquista») o a emprar el sema per a adjectivar altres ideologies («comunisme nacionalista», etc.). Aquí caldria recórrer sempre a una «explicació addicional».⁴ El nacionalisme «formal» amb «continguts» liberals pot existir a la realitat igual que podem usar una cullera per gratar-nos l'esquena; de fet, ha existit històricament un nacionalisme liberal, però nosaltres ens preguntarem exclusivament pels continguts *substancials* del nacionalisme.

El nacionalisme és una ideologia *política*. La fonamentació del nacionalisme comporta, en termes filosòfics, atorgar credibilitat teòrica a aquesta ideologia o explicar les raons que permeten sostenir argumentalment la seva legitimitat. No es tracta, emperò, d'unes raons qualsevulla, sinó de raons *filosòfiques*, «fonamentació» en sentit radical, és a dir, d'allò que interessa al concepte mateix de la *veritat* i al significat de l'existència que «nosaltres» som (Heidegger) abans d'esdevenir un «jo». Aquest àmbit sembla, emperò, que ens allunya molt de «la política». Tanmateix, una tal apreciació únicament estaria justificada si acceptéssim el dogma, completament gratuït, que la po-

1. Sobre el concepte transcendental d'ideologia/cosmovisió quant a *Vorhabe* del *Dasein*, cfr. Jaume Farrerons, *Verdad y muerte. Filosofía frente a cosmovisión en el primer Heidegger (1919-1929)*, Universitat de Barcelona, 2018, 155 i ss. <https://www.tesisenred.net/handle/10803/666634#page=1> [Data d'accés: 1 de març de 2025].
2. El nacionalisme és constitutivament *pluralista* i, en un determinat sentit, *politeista*, però el politeisme *secularitzat*.
3. El liberalisme és una altra ideologia, no sols diferent, sinó antagònica al nacionalisme.
4. La fonamentació del nacionalisme comporta una *crítica sistemàtica integral* del liberalisme.

lítica és una activitat humana derivada i de segon ordre o, en altres termes, circumstancial, optativa, superficial i prescindible, idea típicament *liberal-llibertària* que els grecs heroicotràgics fundadors de la filosofia, per exemple, haurien contemplat amb estupor. La política, tot i que evidentment *no* la «política» liberal (o àcrata subcultural) de la *society* individualista,⁵ pot ser pregona i, tal vegada, allò més *abismal* en l'home. Resta dit així, *en passant*, que *ex hypothesi* caracteritzarem *simètricament* el liberalisme com a projecte secular de banalització de la política i, al capdavall, de radical despolitització.⁶ El nacionalisme expressaria la voluntat *oposada* de «polititzar» tots els aspectes de la vida social en una «praxi combatent» que grups politicoreligiosos com ara els *sionistes*, cristians o jueus, comprenen molt bé.⁷ Tot seguit 1/ esbossarem l'indefugible marc interpretatiu, de naturalesa política, que permet comprendre (*versteh*) la *ideologia nacionalista*. Després, 2 / ens desplaçarem fins al bell mig del text ontològicofonamental de Heidegger, moll de l'os de l'esmentada legitimació filosòfica. La qual es podrà desenvolupar, però ja en altres estudis, tot adoptant aquest context hermenèutic quant a constel·lació de punts òntics de referència (com ara l'antítesi *society/Volksgemeinschaft*, el primer que detectem a *Sein und Zeit*) que confegiran, de fet, el *guió temàtic* de la fonamentació.

1/ La fòbia neoliberal al nacionalisme

El nacionalisme no gaudeix de bona premsa.⁸ Podem afirmar sense exa-

5. Cfr. Luis Dumont, *Homo aequalis. Génesis y apogeo de la ideología económica*, Madrid: Taurus, 1982.
6. L'instrument d'aquesta despolitització serà l'economia i l'anomenada «societat civil» quant a adversària de l'Estat i, en darrer terme, aliada subreptícia de la religió neotestamentària bíblica de «salvació» estrictament «individual». Sobre l'individualisme, el nacionalisme i la temptativa «totalitària» (el feixisme) de restaurar la comunitat nacional holista a Europa, cfr. Luis Dumont, *Essais sur l'individualisme. Une perspective anthropologique sur l'idéologie moderne*, Paris: Ed. du Seuil, 1983, 134 i ss.
7. De la relació entre liberalisme i sionisme ens n'ocuparem, no obstant, en una altra ocasió, en el benentès que *sols llavors* podrem capir realment què significa la ideologia liberal quant a enemic polític del nacionalisme *gentil* i la seva relació amb la pseudosecularització de l'herència bíblica on rau la civilització occidental moderna.
8. La ciència política i les ciències socials, influïdes per la ideologia neoliberal mitjançant els mateixos dispositius amb què al segle passat fou colonitzada la ciència econòmica (empreses o fundacions privades financen les universitats, les facultats i les càtedres d'economia), tampoc no poden ocultar la seva animadversió envers el nacionalisme. Un exemple d'aquest fenomen seria Ernst Gellner, principal referent de la investigació universitària sobre la matèria: «El nacionalismo no es el despertar de las naciones hacia su conciencia propia: inventa naciones donde no las hay (...)» (Ernst Gellner, *Thought and Change*, Londres: Weidenfeld & Nicolson, 1964, p. 168). Afirmacions com aquesta es poden trobar fàcilment en l'àmbit acadèmic i, per tant, hom pot ja imaginar-se amb les que ensopegarà en els àmbits periodístic i polític. En tot cas, aquí i ara ens interessa més

gerar que, des de fa almenys mig segle,⁹ la majoria dels mitjans de comunicació, normalment empreses privades, desenvolupen a Europa una campanya mediàtica de propaganda i àdhuc d'aculturació americanitzant amb l'ajut de periodistes professionals, *opinadors*, polítics i els encara anomenats «intel·lectuals», tot plegat a fi i efecte de dissuadir les persones perquè deixin de sentir-se nacionalistes. I esdevinguin individus, per dir-ho així, «practicants» autoconscients d'un individualisme ideològic: només «si mateixos», «jo» i «cosmopolites» amics, per suposat («fraternitat»), de tothom.¹⁰ Els promotors de l'empresa acostumen a identificar-se amb l'etiqueta de «liberals», paraula que «sona» bé; i, en alguns casos, defensen obertament el «capitalisme» (de ja no tan bon dir!) o, si més no, els seus valors-insígnia: la llibertat, la propietat, el subjecte calculador (i del «desig») quant a *emprenedor* (suposada unitat bàsica del pensament polític i moral), la *society* de contracte i mercat («tot és mercat») davant l'obsoleta i «col·lectivista» comunitat del poble (*Volksgemeinschaft*), l'*enriqui-u-vos!* descarnadament hedonista de la publicitat comercial (amb la figura mítica del o la «triomfador/a» econòmic/a), etcètera. Al darrere d'aquest discurs «liberal» (o, més ben dit, *neoliberal*) desfila a continuació el que se'n deriva d'un plantejament *existencial* coherent: el feminisme andròfob radical, el moviment *polític* LGTB, el transgenerisme, l'avortament lliure, gratuït i *incentivat*, l'identitarisme suburbial, la immigració descontrolada en forma d'onades de milions de «refugiats», el multiculturalisme relativista, el pacifisme...¹¹ Segona fase de «l'alliberament» de «l'individu» que, en aquest cas, acostuma a ser promoguda per una *esquerra* que ja no s'adreça als treballadors nacionals, els obrers o les famílies europees tradicionals, sinó a «les dones», els homosexuals, els nouvinguts, les «minories» (llista inacabable)... –inclosos els bilionaris, la *minoría* per excel·lència.¹² Es normalitza aleshores una suposada *rebel·lió*

el *fenomen social* que el debat purament teòric a fi i efecte de poder determinar, més endavant, si aquest debat teòric roman ja sobredeterminat i «contaminat» per l'antinacionalisme «preteòric» fins i tot en autors com el citat, però també en altres clàssics (Benedict Anderson, Eric Hobsbawm, Anthony Smith, Elie Kedourie, etcètera). Cfr. Anthony Smith, *Nacionalismo y modernidad: un estudio crítico de las teorías recientes sobre naciones y nacionalismo*, Madrid: Istmo, 2001; Philip Spencer, *Nationalism: a Critical Introduction*, Londres: Sage, 2002.

9. El *neoliberalisme*, una versió radical del liberalisme clàssic que comença a imposar els seus dogmes a partir dels mandats de Margaret Thatcher i Ronald Reagan, es pot fer servir de fita cronològica. La manifestació purament filosòfica del liberalisme serà el *postmodernisme*. Cfr. Fernando Escalante Gonzalbo, *Historia mínima del neoliberalismo. Una historia económica, cultural e intelectual de nuestro mundo, de 1975 a hoy*, México: Turner, 2016; David Harvey, *Breve historia del neoliberalismo*, Madrid: Akal, 2007; Perry Anderson, *Los orígenes de la posmodernidad*, Madrid: Akal, 2016.

10. Cfr. Antonio Niño, *La americanización de España*, Madrid: La Catarata, 2012.

11. Cfr. Enric Prat (ed.), *Pensamiento pacifista*, Barcelona: Icaria, 2004.

12. Propietària de les empreses periodístiques involucrades en la campanya antinacionalista.

«contra els prejudicis»¹³ que, en aquest sentit, continua sent liberalisme tot i insistir a apropiat-se dels rètols «esquerra», «progressisme». «modernitat» i d'altres d'equivalents, però en un escenari on els rics són cada cop més rics, i els pobres, cada cop més pobres. L'esquerra anarquista, àcrata o llibertària,¹⁴ que ho era gairebé tota i també la marxista des de la perspectiva *utòpica* dels *valors antropològics últims*, troba en aquest «individualisme per a la multitud» («precariat») un sobtat punt de confluència axiològic amb el llibertarianisme estatofòbic de dretes. Fins i tot alguns *patriotes* catalans i partits sencers d'aquest camp polític aclareixen que ells són «independentistes, però no nacionalistes»: faltaria més!¹⁵ Es redueix nacionalisme a «feixisme» i, consegüentment, gosar de declarar-se nacionalista pot incórrer en el neosatanisme secular universal del «mal absolut».¹⁶ El liberalisme practica els bombardejos «humanitaris» i els bloquejos comercials amb milions de víctimes en el mateix moment en què exalta l'individualisme quant a institucionalització de l'individu i la «societat civil» com a valors suprems de les persones («drets humans»): de fet, està pensant en els membres de l'oligarquia, no en el *poble* (els «pobres», «no-escollits»), greument menyspreat pels doctrinaris liberals.¹⁷ Però el liberalisme dissimula menys encara la seva irracionalitat quan assimila el nacionalisme, condició de possibilitat de la sobirania nacional –i, *per tant*, de la sobirania *popular*– al presumpte odi del nacionalista envers les *altres* nacions. Per què no sobredeterminar, en canvi, l'odi de l'individu

13. Cfr. Joseph Heath i Andrew Potter, *Rebelarse vende. El negocio de la contracultura*, Madrid: Santillana, 2005, 49 i ss. Els autors poden ser liberals i fins i tot «antifeixistes» sense adonar-se que critiquen les darreres conseqüències del liberalisme, fenomen que també s'observa entre els creients catòlics més reaccionaris pel que fa al liberalisme, incapaços d'entendre que la «primera globalització» és cristiana i catòlica. La incongruència de les dretes populistes arriba al punt de promoure una política neoliberal «en economia» i ultracatòlica en l'absurda (o hipòcrita) «guerra cultural» contra el liberalisme.

14. Rudolf Rocker, *El nacionalismo*, Barcelona: Tierra y Libertad, 1936.

15. Max Zañartu, «Ser independentista però no nacionalista», 11-11-2015, consultat el 29 de setembre de 2023: <https://revistamirall.com/2015/11/11/ser-independentista-pero-no-nacionalista/>

16. També és freqüent la repetició de «mantres» d'argumentari com ara el que vincula nacionalisme a populisme (hom parla a cops de «nacional-populisme» tot buscant la mixtificació amb «nacional-socialisme»), el qual resta definit amb el tòpic «explicacions senzilles a qüestions complexes»; paradoxalment, una explicació senzilla a una qüestió complexa.

17. Són conegudes i tòpiques entre els acadèmics, però *no* entre la gent (*soft power*), les afirmacions dels pares fundadors de la «gran» «democràcia» americana: James Madison: «(...) la democracia es la forma más vil de gobierno. Las democracias siempre han sido espectáculos de turbulencias y disputas incompatibles con la seguridad personal y los derechos de propiedad»; Thomas Jefferson: «La democracia no es nada más que el dominio por el populacho y la turba, donde el 51% de las personas pueden arrebatar los derechos del otro 49%»; Alexander Hamilton: «Todas las comunidades se dividen entre los pocos y las mayorías. Los primeros son los ricos y bien nacidos; los otros, la masa del pueblo. El común de la gente es turbulenta y cambiante; ellos pocas veces dan muestra de juicio o de determinaciones correctas».

a la resta d'individus (la «competitivitat» capitalista, plenament *acreditada*)¹⁸ o, a la inversa, el respecte del nacionalista a totes les nacions?¹⁹ Tanmateix, aquest «nacionalisme filosòfic», la *natiofilia*, és precisament el que predica el fundador històric del nacionalisme, l'alemany Johann Herder.²⁰ Els exemples podrien multiplicar-se, però entenem que, amb els que s'han exposat, ja en tenim prou. De fet, resulta ociós acreditar l'existència d'un antinacionalisme mediàtic liberal omnipresent perquè es tracta de fets de domini públic, tot i que calia referenciar almenys, per a entendre'ns, *l'amplitud i profunditat del fenomen social* en qüestió sota la punta de l'iceberg de la campanya periodística.²¹ Tot seguit presentarem un exemple de la campanya mateixa com a tal encarnada per una figura concreta. Algú que és físic nuclear (i, per tant, una persona culta) i ha dedicat bona part de la seva obra escrita, si no tota, a *difamar* el nacionalisme.

2/ Aleix Vidal-Quadras: un exemple de *natiofòbia*

Segons Aleix Vidal-Quadras, el nacionalisme seria, en efecte, una «*mall de tautologies, tópicos sentimentaloides, retòrica huera, apenas digna de análisis*».²² No obstant això, ell mateix transcriu dos fragments que descobreixen la nació i el nacionalisme en el *cim* de la filosofia occidental: «Examinadas con la lente de aumento evangélica, hay dos tremendas afirmaciones de Hegel: “En la existencia de una Nación, el objetivo sustancial es llegar a ser un Estado y preservarse como tal” y “El Estado es la concreción de la Idea Ética”, cuya combinación produce el chasquido restallante de la blasfemia».²³ Si seguíssim furgant en l'obra de Hegel, emperò, faríem fàcilment troballes *pitjors* encara,

18. En aquest sentit, convé contrastar la *natiofilia* de Herder amb el darwinisme social del liberal Herbert Spencer, autor del clàssic *The Man versus the State* (1885), tal com va deïxar reflectit a *Social Statics* (1850): «The forces which are working out the great scheme of perfect happiness, taking no account of incidental suffering, exterminate such sections of mankind as stand in their way. ... Be he human or be he brute – the hindrance must be got rid of» (https://en.wikipedia.org/wiki/Social_Statics, p. 417-419) [Data d'accés: 13 d'abril de 2025].

19. Anotem aquí la procedència *bíblica* i, per tant, protoliberal, dels supremacismes occidentals, ben visible en l'etapa colonial clàssica. Cfr. Louis Sala-Molins, *Le livre rouge de Yavhé*, París: La Dispute, 2004; Jean-Pierre Castel, *Le déni de la violence monothéiste*, París: L'Harmattan, 2010; Jean Soler, *L'invention du monothéisme. Aux origines du Dieu unique*, París: Fallois, 2002; Michaël Prior, *Bible et colonialisme. Critique d'une instrumentalisation du texte sacre*, París: L'Harmattan, 2003.

20. Caldria afegir, en el mateix sentit, que les ideologies i les nacions no perpetren crims: la responsabilitat penal és sempre estrictament individual.

21. Cfr. Daniel Bernabé, *La trampa de la diversidad. Cómo el neoliberalismo fragmentó la identidad de la clase trabajadora*, Madrid, Akal, 2018.

22. Aleix Vidal-Quadras, *Cuestión de fondo*, Barcelona: Montesinos, 1993, p. 28.

23. *Ibidem*, p. 71.

com ara la següent: «*Los espíritus de los pueblos son los miembros del proceso en el que el espíritu llega al libre conocimiento de sí mismo. Pero los pueblos (...) son naciones*».²⁴ Per tant, la nació és el lloc en què la veritat, no una veritat abstracta, no una mera «idea» (en el sentit d'Ortega y Gasset), sinó una *creença* (executiva: que reclama *sacrificis*), pot aparèixer a la història. Les afirmacions de Vidal-Quadras resulten interessants no sols per la combinació de baixíssim nivell teòric i àmplia difusió periodística, sinó per les ressonàncies semàntiques que palesen, com ara la paraula *blasfèmia*, apareguda més amunt. Tot i així, en el pròleg a *Cuestión de fondo*, un altre intel·lectual liberal força conegut, a saber, Mario Vargas Llosa, desqualifica el nacionalisme tot assimilant-lo a la religió, significat que, en aquest cas, adopta una *connotació despectiva*. El nacionalisme es definiria, doncs, com un conjunt de «ideas rudimentarias, que no se propone fundamentar racionalmente la verdad, sino revestir con la apariencia de una doctrina lo que no es más que una posición, un instinto o un acto de fe».²⁵ El nacionalisme no és ja *ni* tan sols una doctrina, sinó alguna cosa similar a un *tic*. El rigor i rang teòric de l'obra de Vidal-Quadras resta en evidència quan caracteritza el socialisme, l'altra ideologia maleïda pel Consens de Washington, com una filosofia que «explota el deseo tiernamente humano de vivir sin trabajar y el rencor que despierta el que tiene más que uno».²⁶ El liberalisme no explotaria, en canvi, la *cobdícia*.²⁷ De fet, Vidal-Quadras està preocupat per la gent del comú, a qui vol «defensar» de... la seguretat social, la sanitat universal o l'educació pública obligatòria: «Si la nación es la medida de todas las cosas, la persona y su esfera individual quedan ahogados y expuestos a ser sacrificados al insaciable Moloch nacional».²⁸ Emperò, quan és una multinacional –i n'hi ha de molt més poderoses que la majoria dels Estats nacionals– allò que esclafa *l'esfera individual* dels treballadors, no ens hem de preocupar perquè una empresa roman sempre, al cap i a la fi, cosa *privada* i, per tant, també «individu» («persona jurídica»)²⁹. Finalment, dada important, reapareix *motu proprio* la religió, concretament el judeocristianisme, tot recuperant de sobte la *connotació apreciativa* que havia perdut en la caracterització del nacionalisme: «*La deificación de la nación*,

24. G. W. F. Hegel, *Lecciones sobre la filosofía de la historia universal*, Madrid: Alianza, 1985, p. 68-69 (Traducció al castellà de José Gaos).

25. Mario Vargas Llosa, *Cuestión de fondo*, op. cit., pròleg, p. I.

26. Aleix Vidal-Quadras, *Amarás a tu tribu*, Barcelona: Planeta, 1998, p. 43.

27. El famós «*Enrichissez-vous!*» de François Guizot. Cfr. Burkart Sievers, «Reflexiones socio-analíticas sobre la codicia capitalista», *Praxis: revista de psicología*, 22, 2012, p. 79-104; Michael Hudson, *Matar al huésped. Cómo la deuda y los parásitos financieros destruyen la economía global*, Madrid: Capitán Swing, 2018.

28. Aleix Vidal-Quadras, *Cuestión de fondo*, op. cit., p. 172.

29. Cristina Galindo, «Cuando las empresas son más poderosas que los países», *El País*, 6 de novembre de 2017. https://elpais.com/economia/2017/11/03/actualidad/1509714366_037336.html (Consultat el 27 de setembre de 2023).

*que es una contingencia —las naciones no son esencias eternas, sino que aparecen y desaparecen a lo largo de la historia—, subvierte gravemente la escala cristiana de valores. (...) el nacionalismo... es cristianamente reprochable».*³⁰ Els «individus», com se sap gràcies a la «revelació», sí que serien, en canvi, eterns —sobretot quan parlem de potentats o prominents—, car atresoren rere les targetes de crèdit un trosset de Déu anomenat ànima (immortal, per suposat); l'existència de la qual, a diferència del *Volksgeist*, hauria estat «racionalment» acreditada i *no* es redueix en cap cas a «una posició, un instint, un acte de fe».³¹ Vidal-Quadras ens explica, per concloure, el paper culpable del nacionalisme en les guerres, violències, dictadures, genocidis, terrorisme, etcètera, però omet acreditar la ubicació del «liberalisme» en el moment en què el «gran capital» apàtrida instrumentalitzava els sentiments nacionals dels pobles per a provocar o aprofitar-se'n, d'aquestes desgràcies;³² tot plegat amb l'única finalitat d'afavorir l'enriquiment d'una oligarquia econòmica que ha convertit en realitat «el deseo tiernamente humano de vivir sin trabajar» i, per si encara fos poc, espera *perviure* eternament en el *paradís*, allà on el treball és un càstig diví feliçment abolit per l'*elecció* dels *salvats*.³³ El signe identificador dels quals, el «poble escollit», no ho oblidem ni perdem tampoc mai de vista aquest extrem, serà la *riquesa* (Max Weber). En definitiva, *el nacionalisme és pecat*.³⁴

Els exemples personals concrets d'antinacionalisme «popular» (populista?) podrien multiplicar-se (Albert Einstein, Isaac Asimov, Carl Sagan...), però la propaganda liberal contra el nacionalisme pul·lula sempre dins els mateixos paràmetres i postulats pseudofilosòfics que acabem de resumir. Es tracta, sens dubte, d'un discurs d'odi, una *natiofòbia* completament aliena a la suposada manca de fonament del nacionalisme i, per tant, d'un automatisme visceral. El motiu és que el liberalisme no pot realitzar el seu projecte *profètic*, bíblic *neotestamentari*, tot just secularitzat, sense anorrear els Estats i, en primer lloc, la fonamentació *nacional-popular* que els fa possibles.³⁵ Però

30. Aleix Vidal-Quadras, *Cuestión de fondo*, op. cit., p. 170, p. 171.

31. Cfr. Gonzalo Puente Ojea, *El mito del alma. Ciencia y religión*, Madrid: Siglo XXI, 2000.

32. Cfr. Jean-Pierre Fléhard, «La Grande Guerre: 11 500 morts et 13 000 blessés par jour pendant trois ans et demi», Gilles Perrault (Dir.), *Le livre noir du capitalisme*, Pantin: Le Temps des Cerises, 1998, p. 88-103.

33. Cfr. Max Weber, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Berlín: Area Verlag, 2006.

34. Cfr. José Luis Villacañas, *Neoliberalismo como teología política. Habermas, Foucault, Dardot, Laval y la historia del capitalismo contemporáneo*, Barcelona: Ned, 2020.

35. Cfr. Alonso Aguilar Monteverde, *Globalización y capitalismo*, México: Plaza & Janés, 2002; Julio Godio, *El mundo en que vivimos: un ensayo sobre el derrumbe del socialismo real y el significado de la autorrevolución del capital*, Buenos Aires: Corregidor, 2000; Octavio Ianni, *Teorías de la globalización*, México: Siglo XXI, 1996; Zygmunt Bauman, *La globalización: consecuencias humanas*, México: FCE, 2002 i *Mundo consumo. Ética del individuo en la aldea global*, Madrid: Espasa, 2010.

amb els Estats nacionals cau ensems la condició de possibilitat de la *democràcia*, perquè «la humanitat» no és cap subjecte polític sobirà. El projecte liberal culmina així en una *governança mundial sense Estat*, en el marc d'un mercat global on les nacions –totes excepte una– han desaparegut.³⁶ El liberalisme cerca produir una *society* nodrida per *individus-massa* completament desarrelats de tot lligam nacional, cultural, geogràfic, familiar, etc., que se sentin «ciutadans del món» o «germans en la humanitat» (tots plegats *fills del pare Jahvé*), la qual cosa significa: obediència en la governança, una *oligarquia*.³⁷ Pretendre, com ha afirmat algun expert en la matèria, que l'hostilitat liberal al nacionalisme³⁸ remet sols a un problema terminològic, a una qüestió, per tant, de vocabulari que es resoldria intercanviant el *significant* «nacionalisme» pel *significant* «patriotisme» o per quelcom d'equivalent amb el *mateix* *significant*, equival a ignorar l'enormitat d'aquesta realitat sociopolítica.

3/ Del tòpic ideològic a l'evidència filosòfica³⁹

El *Volksgeist* no conclou la seva vida filosòfica amb Herder; se'n troba a doll a Fichte i Hegel, filòsofs que tampoc no poden, sense mala fe, ser qualificats d'irrellevants. D'altra banda, si fem un salt a temps menys reculats, ensopegarem amb les obres d'Edward Sapir⁴⁰ o Benjamin Whorf⁴¹ i, al capdavant, resultarà que *la llengua és un transcendent constituent de món*. Segons Cristina Lafont, es tracta del «papel 'constitutivo' del lenguaje en nuestra relación con el mundo» anomenat *linguistic turn*, objecte central del debat

36. Cfr. Josep Maria Colomer, *Democracia y globalización. Ira, miedo y esperanza*, Barcelona: Anagrama, 2021; David Held, *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Cambridge: Polity Press, 1995.

37. «World Government», Enciclopèdia Stanford de Filosofia, 4 desembre 2006, revisió substantiva de 5 gener 2021: <https://plato.stanford.edu/entries/world-government/> (Consultada 29 de setembre de 2023).

38. Subratllem que aquesta hostilitat liberal es modera molt o desapareix davant el sionisme, és a dir, del nacionalisme jueu.

39. Aquesta part de la ponència resta il·lustrada en dos articles meus publicats després del congrés de Manresa (15-17 de juny de 2023), a saber: Jaume Farrerons, «Sentit i significat. L'esfondrament del paradigma lingüístic i el retorn al paradigma del Dasein», *Col·loquis de Vic xxvii. La Llengua*, Barcelona: Societat Catalana de Filosofia (Institut d'Estudis Catalans), 2023, p. 211-217; Jaume Farrerons, «La función de la muerte como instancia constituyente del Dasein», *Salamanca, xxviii Encuentro Internacional* (27-29 octubre 2021), Sociedad Castellano-Leonesa de Filosofía, Ediciones Universidad de Salamanca, 2023, p. 147-160. No repetirem el que ja hem dit en els textos referenciats més enllà del resum bàsic que faci intel·ligible la nostra exposició aquí.

40. Eduard Sapir, *Anthropologie*, París: Ed. de Minuit, 1967; *El lenguaje. Introducción al estudio del habla*, México: FCE, 1956.

41. Cfr. Benjamin Lee Whorf, *Pensamiento, lenguaje, realidad*, Barcelona: Círculo de Lectores, 1999.

intel·lectual secular que Vidal-Quadras sembla ignorar. No sols això, la problemàtica nacionalista es planteja de forma extrema a l'obra de Heidegger, un filòsof que, comparable amb escriu a Marx o a Adam Smith, prové d'una determinada tradició que Cristina Lafont haurà *velis nolis* de tenir en consideració «(...) puesto que en dicha tradición se ponen ya de relieve las características esenciales de la concepción específica del lenguaje desarrollada por Heidegger. En atención a sus representantes principales y siguiendo a Ch. Taylor, esta tradición puede denominarse como la tradición Hamann-Herder-Humboldt».⁴² Però aquesta és la tradició de la filosofia, plenament vigent gràcies a Heidegger, on beu ara mateix el «nacionalisme filosòfic».⁴³ El nacionalisme representat per l'Estat d'Israel no sols marca el camí del futur polític en un sentit *holista* i antiliberal, *sinó que el desenvolupament de la filosofia condueix, de forma paral·lela, al nacionalisme*. En efecte, sense «veritat» no hi ha filosofia i el paradigma lingüístic, el *linguistic turn*, emprat contra el *Dasein* durant la segona meitat del segle xx, ens tancava al carreró sense sortida de les «mònades idiomàtiques» (solipsisme grupal). No obstant, donem per fet que la filosofia ha deixat enrere de forma irreversible el realisme ingenu i el naturalisme de «sentit comú» (amb el seu catecisme: hi ha fets/coses i el món és el lloc on romanen aquests ens, estrictament nominalistes, on destaquen els «individus»); el darrer intent de ressuscitar aquesta filosofia antifilosòfica foren la filosofia analítica del llenguatge, l'escola de Viena i el primer Wittgenstein, però ha fracassat, de faísó que el camí envers la universalitat passa *de la primera a la segona secció de Sein und Zeit*. Ara sabem, de forma ja irreversible –almenys a Europa– que les «coses» i els «fets» són constituïts, i el llenguatge, constituent. És el que ens explica Cristina Lafont.⁴⁴ Però ara fixem-nos en el problema que Cristina Lafont *volia* resoldre:

El reconocimiento del carácter simbólicamente mediado de nuestra relación con el mundo permite superar la concepción tradicional del lenguaje como mero «instrumento» para la designación de entidades supuestamente independientes del lenguaje, quedando así de manifiesto el papel «constitutivo» del lenguaje en nuestra relación con el mundo.⁴⁵

La qüestió és que no hi ha un «llenguatge» en general, *sinó llengües*, de faísó que «*el giro lingüístico parece eliminar toda posibilidad de una perspectiva*

42. Cristina Lafont, *Lenguaje y apertura al mundo*, Madrid: Alianza, 1997, p. 22.

43. Malgrat tot, segueix sense aclarir-se per quin motiu una comunitat autònoma catalana amb govern propi i mig segle de governs suposadament nacionalistes no ha estat capaç de traduir al català *Sein und Zeit*, l'obra cabdal de Martin Heidegger.

44. El seu intent de reconstruir el «naturalisme de sentit comú» amb una nova *teoria referencialista del llenguatge* ha estat tristament refutada; tanmateix, ara i aquí no ens ocuparem pas d'aquesta escaramussa.

45. Cristina Lafont, *op. cit.*, p. 18.

universalista».⁴⁶ Cada idioma configura «el seu univers» monàdic i aquesta seria la fonamentació ontològico-lingüística del nacionalisme, però el preu, a banda de la contradicció performativa inherent a aquest plantejament, és el *sacrifici* de la filosofia i, per tant, l'irracionalisme, porta oberta a la barbàrie.

Tanmateix, com he explicat a altres llocs i singularment en la meua darrera comunicació als Col·loquis de Vic sobre el llenguatge,⁴⁷ *el gir lingüístic no ens obliga a renunciar al concepte de veritat*. El que ens obliga és a acomiadar-nos de l'anomenat sentit comú, el realisme ingenu i el naturalisme en filosofia. Hem d'anar més enllà, sí, però en direcció oposada als intents de retrocedir envers el paradigma de la cosa (naturalista) reivindicat per Cristina Lafont. *La llengua no és sols constituent, és també constituïda*. La instància constituent última (el «fonament darrer») és el que Heidegger anomena *Volksgemeinschaft*, la «comunitat del poble». Aquesta terme remet al *fenomen* que l'ontologia fonamental ha descobert: el *Dasein*, singularment en la seva dimensió comunitària, car el *Dasein* és sempre i *essencialment* un *Mitsein* («ser-amb»). I Heidegger ho deixa molt clar a la seva obra capital on, malgrat els greus errors hermenèutics dels intèrprets, mai no parla del famós «individu» liberal, sinó d'un ens que —ha dit i repetit— no es el «jo», sinó un «nosaltres» transcendental constituent de món. El *Dasein* designa la unitat bàsica del pensament nacionalista. El *Dasein* és 1/ temps *originari* finit, fonament de la historicitat (aquesta també *radicalment finita* i incompatible amb la utopia, religiosa o laica); 2/ sentit (pre-lingüístic), no cos/cosa; 3/ projecte (*Entwurf*), praxi executiva, contra l'«estructura» abstracta i ahistòrica dels estructuralistes; 4/ comprensió (*Verstehen*) preteòrica, condició de possibilitat del coneixement, de la filosofia i de la ciència (que pot ser autèntica o inautèntica en funció de la seva relació *normativa* amb la veritat de l'existència); 5/ «nosaltres» (*Mitsein*), mai «jo», que resta suprimir (la veritat quant a *desposseïció* de l'ego i constitució del «si mateix» comunitari). La fonamentació del nacionalisme descansa en un dels tres *ek-stasis* de la temporalitat (tret 1) que configuren el *Dasein*, a saber, l'ek-stasi del passat, el «*naixement*». El «*naixement*», dins l'estructura temporal original i en qualitat d'*instància prelingüística de sentit constituent praxico-política col·lectiva del llenguatge*, és el *transcendental* del nacionalisme i, alhora, el lligam d'aquesta ideologia (*Vorhabe* comprensiu autèntic) amb la *veritat universal* de la raó. Fet que permet de resoldre el problema del relativisme lingüístic de les llengües nacionals i fonamentar un veritable *internacionalisme*, perquè el sentit ontològic és universal, però allò que universalitza és precisament *el poble, la nació i l'Estat sobirà quant a «sub-*

46. *Ibidem*.

47. Jaume Farrerons, «Sentit i significat. L'esfondrament del paradigma lingüístic i el retorn al paradigma del *Dasein*», *op. cit.*

jectes» de la història. Universalitat no es confon, en efecte, amb mundialisme o globalització: cadascú a casa seva, però tothom ha de tenir una «casa»; el nacionalisme comporta la solidaritat dels nacionalistes i el respecte envers *totes* les nacions. Des d'ara, i a despit del discurs liberal natiòfob, filosofia i nacionalisme caminen junts de la mà.